

ՀՈՒՅՆՆԵՐ JUBILEE

ԷՐԻԿ ԳԱՐԵԳԻՆԻ ՄԻՆԱՍՅԱՆ

ԾՆՆԴՅԱՆ 65-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

2021 թ. ապրիլի 27-ին լրացավ պատմաբան Էրիկ Մինասյանի 65-ամյակը:

Շնորհալի գիտնականն ու նվիրյալ քաղաքացին ապրել է իրադարձություններով հարուստ կյանք, եղել կրթական գործի կազմակերպման ոլորտում՝ դրսևորելով նվիրում ու եռանդ, նշանակալի ներդրում ունեցել հայագիտության զարգացման գործում և գտնվել հասարակությանը հուզող հիմնահարցերի կիզակետում:

Նա ծնվել է 1956 թ. Թալինի Ոսկեթափ գյուղում՝ Հայոց ցեղասպանությունից փրկված հայրենասեր ու քաջ նահապետի գերդաստանում: Սովորել է ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետում և այն գերազանցությամբ ավարտել 1979 թ.: 1985 թ. հաջողությամբ պաշտպանել է թեկնածուական, 2003 թ.՝ դոկտորական ատենախոսություն: 1991 թ. ստացել է դոցենտի, իսկ 2005 թ. պրոֆեսորի կոչում: Աշխատել է ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի դեկանի օգնական (1979–1982 թթ.), հոմանիտար առարկաների ամբիոնի վարիչ (1987–1994 թթ.), դեկանի տեղակալ (1999–2009 թթ.): 2009 թ. մինչև օրս ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի դեկանն է: Երկար տարիներ նաև ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտում գործող՝ ՀՀ ԲՈԿ-ի Հայոց պատմության 004 մասնագիտական խորհրդի նախագահի տեղակալն է:

Էդիկ Գարեգինի Մինասյան Ծննդյան 65-ամյակի առթիվ

Մեծ է նրա ներդրումը ուսանողության կրթության գործում: ԵՊՀ տարբեր ֆակուլտետներում նա դասավանդել է «Հայոց պատմություն», «Հայ դիվանագիտության պատմություն», «Հայաստանի Երրորդ Հանրապետության պատմություն», «Հայաստանի և Արցախի հանրապետությունների պատմություն», «Հայոց նորագույն պատմության հիմնահարցեր» և «Հայ քաղաքական կուսակցությունների պատմություն» առարկաները: Հընթացս հեղինակել կամ որպես համահեղինակ հանդես է եկել Հայոց պատմության դպրոցական (IX և XII դասարաններ) և մի շարք բուհական դասագրքերի, ինչպես օրինակ՝ «Հայոց պատմության հիմնահարցեր» (2000 թ.) և «Հայոց պատմություն» (2012, 2014) խորագրով դասագրքերի:

Է. Մինասյանը շուրջ 40-ամյա գիտական գործունեության ընթացքում ընթերցողին է ներկայացրել մեկ տասնյակից ավելի ծավալուն մենագրություններ և երկու հարյուրից ավելի գիտական հոդվածներ: Նրա հետաքրքրությունների շրջանակում են հայ դիվանագիտության պատմությունը, Հայոց պատմության արդի շրջանը, հայրենիք-սփյուռք առնչությունները, հայ ազատամարտը, ինքնապաշտպանական կռիվները, 19-րդ դարավերջի և 20-րդ դարի հայոց ազատագրական կռիվներում հերոսուհի կանանց մասնակցությունը, Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման գործընթացը, Արցախյան ազատամարտը և այլն:

Նրան հատկապես մեծ հռչակ բերեց «Սոցիալ-տնտեսական վերափոխումները Հայաստանի Հանրապետությունում 1990–2003 թթ.» աշխատությունը¹: Նման հիմնահարցին անդրադառնալը գիտնականից պահանջում էր մի կողմից գիտական խիզախություն, իսկ մյուս կողմից՝ քրտնաջան աշխատանք, յուրահատուկ մեթոդական մոտեցումներ, ընդհանրացումներ կատարելու հմտություններ, արդիական ու ցավոտ հիմնախնդիրների լավագույն իմացություն և ըմբռնում: Պատահական չէ, որ աշխատությունը լայն ընդունելություն գտավ մեր հասարակության շրջանում, իսկ ուսանողի համար դարձավ ուղղակի անփոխարինելի դասագիրք ու շտեմարան:

Է. Մինասյանի ուսումնասիրությունների շրջանակը տարիների ընթացքում գնալով ավելի ու ավելի էր ընդլայնվում. 2005 թ. նա Մ. Մուրադյանի համահեղինակությամբ հրատարակեց «Ռուսաց դիվանագիտությունը միջազգային հարաբերությունների համակարգում (18-19-րդ դդ.)» ուսումնական ձեռ-

¹ Է. Մինասյան, Սոցիալ-տնտեսական վերափոխումները Հայաստանի Հանրապետությունում 1990–2003 թթ., Եր., 2003:

Եղիազարյան Ա.

նարկը²: Այդ խիստ շահեկան աշխատությունը կիրառվում է ԵՊՀ մի շարք ֆակուլտետներում՝ որպես գիտառաումնական ձեռնարկ:

Նրա ուշադրության կենտրոնում միշտ էլ եղել են հայրենիք-սփյուռք առնչությունները: 2010 թ. նա Ա. Վարդանյանի համահեղինակությամբ հրատարակեց «Հայրենիք-Սփյուռք առնչությունները ՀՀ անկախության տարիներին (1991–2009 թթ.)» աշխատությունը³, որտեղ տեղ էին գտել նրա երեք ծավալուն հոդվածները՝ նվիրված հայրենիք-սփյուռք հարաբերությունների հիմնական ուղղություններին, մշակութային և գիտական առնչություններին: 2018 թ. հրատարակվեց նրա «Հայրենիք-Սփյուռք առնչությունները 21-րդ դարասկզբին (2001–2017 թթ.)» խորագրով մենագրությունը⁴:

Է. Մինասյանը հետաքրքրվում է նաև առանձին հայկական գաղթօջախների պատմությամբ: 2018 թ. նրա համահեղինակությամբ լույս տեսավ հյուսիսկովկասյան հայ համայնքների՝ 20-րդ դարի պատմությանը նվիրված աշխատությունը⁵, իսկ 2020 թ.՝ Դոնի հայ համայնքի՝ նորագույն շրջանի պատմությանը նվիրված ուսումնասիրությունը⁶:

2013 թ. լույս աշխարհ եկավ Է. Մինասյանի երկար սպասված «Հայաստանի երրորդ Հանրապետության պատմություն» ֆունդամենտալ աշխատությունը⁷, որտեղ ՀՀ-ի արդի փուլի պատմությունից բացի ամենայն մանրամասնությամբ ներկայացված է նաև Արցախի արդի պատմությունը: Այն իր ծավալով և քննարկված հիմնահարցերով եզակի աշխատություն է, որում ընթերցողը կարող է գտնել հայկական երկու հանրապետությունների 20-րդ դ. վերջի և 21-րդ դ. սկզբի պատմության գործնականում բոլոր հարթությունները՝ հասարակական-քաղաքական, սոցիալ-տնտեսական, մշակութային, դիվանագիտության և սփյուռքի հետ առնչությունների: Նման ընդգրկուն ուսումնա-

² Է. Մինասյան, Մ. Մուրադյան, Ռուսաց դիվանագիտությունը միջազգային հարաբերությունների համակարգում (18–19-րդ դդ.), Եր., 2005:

³ Է. Մինասյան, Ա. Վարդանյան, Հայրենիք-Սփյուռք առնչությունները ՀՀ անկախության տարիներին (1991–2009 թթ.), Գիտական հոդվածների ժողովածու, Ստեփանակերտ, 2010:

⁴ Է. Մինասյան, Հայրենիք-Սփյուռք առնչությունները 21-րդ դարասկզբին (2001–2017 թթ.), Եր., 2018:

⁵ Է. Մինասյան և այլք, Հյուսիսային Կովկասի հայկական համայնքները 20-րդ դարում. պատմություն և մարտահրավերներ, Եր., 2018:

⁶ Է. Մինասյան և այլք, Դոնի հայկական համայնքը նորագույն շրջանում. պատմություն, ինստիտուտներ, ինքնություն, Եր., 2020:

⁷ Է. Մինասյան, Հայաստանի երրորդ Հանրապետության պատմություն, Եր., 2013:

Էդիկ Գարեգինի Մինասյան Ծննդյան 65-ամյակի առթիվ

սիրությունը օրվա պահանջ էր, որի հիմամբ, վստահ ենք, շատ ու շատ հետագոտողներ կկարողանան պատրաստել ու հրատարակել նորանոր ուսումնասիրություններ, իսկ ուսանողությունը ձեռք կբերի հենքային գիտելիքներ մեր նորօրյա պատմության վերաբերյալ: Պատահական չէ, որ շուրջ երկու տասնյակ ասպիրանտներ և հայցորդներ է. Մինասյանի ղեկավարությամբ պաշտպանել են թեկնածուական ատենախոսություններ Հայաստանի երրորդ Հանրապետության պատմության վերաբերյալ: Այդպիսով ձևավորվել է այդ ժամանակաշրջանի պատմության ուսումնասիրության յուրահատուկ դպրոց:

2018 թ. է. Մինասյանը հրատարակեց «Հայոց նորագույն պետականության քառորդ դարը» մենագրությունը՝ այնտեղ ամփոփելով Հայաստանի երրորդ հանրապետությանը նվիրված իր երկարամյա հետազոտությունների արդյունքները⁸:

Պատմաբանը մշտապես հետևել է Արցախյան հիմնահարցին, որի վերաբերյալ հանրությանն է ներկայացրել կարևոր ուսումնասիրություններ⁹: Բացի այդ, նա միշտ արցախահայության կողքին է: Հաճախ էր այցելում այնտեղ և հանդիպումներ ունենում պետական գործիչների ու բանակի հետ:

Նրան մշտապես հուզել է Արցախյան հիմնահարցի վերաբերյալ ադրբեջանական կեղծարարության դեմ գիտական պայքարի կազմակերպման խնդիրը: Այս ուղղությամբ նրա հրապարակումները¹⁰ կարևոր ներդրում են հայոց պատմության նենգափոխման և կեղծարարության դեմ պայքարում:

Է. Մինասյանը լավագույնս տեղեկացված լինելով Լեռնային Ղարաբաղի հանրապետության սոցիալ տնտեսական և հասարակական-քաղաքական կյանքի վերաբերյալ՝ վերջինիս է նվիրել առանձին հետազոտություն¹¹:

⁸ Է. Մինասյան, Հայոց նորագույն պետականության քառորդ դարը, Եր., 2018:

⁹ «Արցախյան շարժման պատմությունից», «Երիտասարդ երկրապահ», N 106, Եր., 2014, էջ 26–31: «Արցախյան գոյամարտի պատմության ուսումնասիրության խնդիրները», «Լրատու» գիտական հոդվածների ժողովածու, N 1, Եր., 2012, էջ 72–85: «Արցախյան ազատագրական շարժումը և «Դեպի երկիր» կարգախոսը», «Հայ դատ» մատենաշար, N 3, Եր., 2011, էջ 150–162: «1988–1994 թթ. Արցախյան ազատամարտի առանձնահատկությունները», «Կրթությունը և գիտությունը Արցախում», N 5–6, Եր., 2005, էջ 120–127:

¹⁰ «Фальсификация истории Арцахского движения и Нагорно-Карабахской республики в Азербайджанских учебниках», «Բանբեր հայագիտության», 2013, N 1, էջ 180–193: «ԼՂՀ պատմության նենգափոխումը Ադրբեջանական դասագրքերում», «ԼՂՀ դատական իշխանություն», N 2 (6), Եր., 2012, էջ 5–15:

¹¹ «ԼՂՀ սոցիալ-տնտեսական և հասարակական-քաղաքական վիճակը անկախության տարիներին 1991–2008 թթ.», «Լրատու» գիտական հոդվածների ժողովածու, N 1 (8), Ստեփանակերտ, 2010, էջ 3–16:

Եղիազարյան Ա.

Գիտնականը զբաղվել է նաև հայկական բանակին նվիրված վերլուծություններով¹², ներկայացրել այնտեղ տեղի ունեցող բարեփոխումների գործընթացը՝ պատերազմի մշտական սպառնալիքի առկայության պայմաններում:

Նա առանձնաբար ուսումնասիրել է ՀՀ ներքին իրադրության խնդիրները, ինչպես նաև մեր պետության սոցիալ-տնտեսական և ժողովրդագրական հիմնահարցերը¹³:

Հայտնի է, որ հայոց դիվանագիտության պատմության վերաբերյալ մեզանում անհնար է գտնել մեկ ամբողջական ուսումնասիրություն: Տարիներ ի վեր դասավանդելով «Հայ դիվանագիտության պատմություն» առարկան՝ Է. Մինասյանն անհրաժեշտաբար զբաղվել է հայոց դիվանագիտության հանգուցային հիմնահարցերի ուսումնասիրությամբ: Արժեքավոր են նրա դիտարկումները Տիգրան Մեծի ռազմադիվանագիտական գործունեության, ՀՀ-Ռուսաստանի Դաշնություն, հայ-վրացական, հայ-բուլղարական և հայ-ֆրանսիական հարաբերությունների ներկա փուլի վերաբերյալ¹⁴:

¹² «Հայաստանի երրորդ Հանրապետության ազգային բանակի ստեղծման պատմությունից», «Հայկական բանակ», N 4, Եր., 2003, էջ 3–18: «Պատերազմի սպառնալիքը և բարեփոխումները հայկական բանակում 21-րդ դարասկզբում», «Ձայն Կիլիկիո Հայոց», N 1, Եր., 2012, էջ 11–15: «Պատերազմի սպառնալիքները և բարեփոխումները հայկական բանակում 21-րդ դարասկզբում», «Ձայն Կիլիկիո Հայոց», Բ մաս, Եր., 2013, N 2, էջ 12–17:

¹³ «ՀՀ ներքին դրությունը. տնտեսական վիճակը (2001–2011 թթ.)», «Լրատու», N 1 (12), Եր., 2012, էջ 105–114: «Հայաստանի հանրապետության անկախության 20-ամյա ուղին», «Լրատու», N 11, Ստեփանակերտ, 2011, էջ 20–32: «Համաշխարհային տնտեսական ճգնաժամի ազդեցությունը ՀՀ տնտեսության վրա», «Լրատու», N 2 (29), Ստեփանակերտ, 2010, էջ 41–52: «ՀՀ ժողովրդագրական և սոցիալական ապահովության հիմնախնդիրներն ու դրանց լուծման ուղիները», «Լրատու», Եր., 2007, N 1: «Ագրարային բարեփոխումները Հայաստանի Հանրապետությունում 1991–2002 թթ.», «Բանբեր Երևանի համալսարանի», 2 (107), Եր., 2002, էջ 146–157 և այլն:

¹⁴ «Տիգրան Մեծի ռազմադիվանագիտական գործունեության պատմությունից», Տիգրան Մեծի գահակալության 2100-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Եր., 2011, էջ 51–58: «ՀՀ և ՌԴ հարաբերությունները (1991–2001 թթ.)», «Պատմություն և մշակույթ», N 1, Եր., 2011, էջ 3–22: «Հայ-վրացական հարաբերությունները 1991–2011 թթ.», «Լրատու», 2015, էջ 142–149: «Հայ-բուլղարական հարաբերությունները 1991–2008 թթ.», «Հայաստան-Բուլղարիա. անցյալը, ներկան և ապագան», միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածու, Եր., 2009, էջ 48–62: «Հայ-ֆրանսիական միջպետական կապերը և դիվանագիտական հարաբերությունները (1991–2016 թթ.)», «Լրատու», 2017, էջ 160–176:

Էդիկ Գարեգինի Մինասյան Ծննդյան 65-ամյակի առթիվ

Իր մի շարք ուսումնասիրություններում նա հատկապես արժևորել է ազգային-ազատագրական շարժման հերոսական դրվագները¹⁵ և պետական ու ռազմական գործիչների (Ա. Օզանյան, Մ. Սիլիկյան, Ա. Մանուկյան, Գ. Նժդեհ, Մ. Խրիմյան) գործունեությունը¹⁶: Առանց այդ հետազոտությունների վերջիններիս կենսագրությունները չէին ստանա ամբողջական կերպարանք:

Հայ դատի աշխատանքներին նպաստելու հրամայականը հայրենասեր գիտնականին մղել է վերահրատարակելու հայ դատի վավերագրերն ընդգրկող հայտնի ուսումնասիրությունները՝ հանդես գալով ընդարձակ մուտք-նախաբաններով¹⁷:

Նա 2018 թ. համահեղինակել և խմբագրել է Երևանի պատմության նոր հրատարակությունը¹⁸, իսկ 2020 թ. հրատարակել մայրաքաղաքի արդի փուլի պատմությանը նվիրված մենագրություն¹⁹:

Վերջին տարիներին Է. Մինասյանը զբաղվել է նաև հերոս հայուհիների սխրանքների վերհանման և հանրության լայն շրջանակներին հասու դարձնելու աշխատանքով²⁰, ինչպես նաև խորհրդային ժողովուրդների Հայրենական

¹⁵ «Հայերի ինքնապաշտպանական հերոսամարտերը 1915 թ.», «Հայկական բանակ», Եր., 2015, N 1–2, էջ 88–135; «Վասպուրականի հերոսամարտը», «Էջմիածին», N 5, 2015, էջ 101–115: «Խնուս գավառի հերոսամարտերը 1915 թ.», «Պատմություն և մշակույթ» հայագիտական հանդես, 2016, էջ 3–17: «Խնուս գավառի հայկական գյուղերի ինքնապաշտպանական հերոսամարտերը 1915 թ.», «Լրատու», 2016, էջ 133–154:

¹⁶ «Զորավար Անդրանիկի գործունեության պատմության դասերը», «Անդրանիկ Օզանյան – 150» գիտաժողովի նյութեր, Եր., 2015, էջ 160–183: «Մովսես Սիլիկյանը ռազմական գործիչ», «Պատմություն և մշակույթ», N 3, Եր., 2012, էջ 77–86: «Արամ Մանուկյանի պետական գործունեությունը», «Արամ Մանուկյան. Ազգային-պետական գործիչը», ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, գիտական հոդվածների ժողովածու, Եր., 2010, էջ 5–18: «Խրիմյան Հայրիկը ազատագրական պայքարի գաղափարական առաջնորդ», ԵՊՀ աստվածաբանության ֆակուլտետի «Տարեգիրք», Գ, Եր., 2010, էջ 191–205:

¹⁷ «Լեո. հայկական հարցի վավերագրերը», Եր., 2014: «Ալեքսեյ Զիվելեգով, Թուրքիան և Հայկական հարցը», Եր., 2014:

¹⁸ Սիմոնյան Հ., Մովսիսյան Ա. և այլք, Երևանի պատմություն, Եր., 2018:

¹⁹ Է. Մինասյան, Մայրաքաղաք Երևանը ՀՀ անկախության տարիներին (1991–2018 թթ.), Եր., 2020:

²⁰ Է. Մինասյան, Հայ կանայք 19-րդ դարավերջի և 20-րդ դարասկզբի հերոսամարտի տարիներին, Եր., 2016: «Հայ հերոսուհի կանայք», Եր., 2016: «Героическая деятельность армянок в годы освободительного движения конца XIX – начала XX века», Москва, 2020 և այլն:

Եղիազարյան Ա.

մեծ պատերազմի տարիներին ԵՊՀ գործունեությանը և համալսարանականների սխրանքներին²¹:

Ի վերջո, Է. Մինասյանի գիտական գործունեության մեջ հատկապես կարևոր է Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման գործընթացի ներկա փուլի առանձնահատկությունների խորքային ուսումնասիրությունը²²: Գիտնականը նաև քննարկել է այդ գործընթացում ՀՀ-ի դերի հարցերը²³: Քննության է առել նաև 20-րդ դ. վերջին Սումգայիթում և Բաքվում հայերի ցեղասպանության հարցը, տվել այդ դեպքերի իրավաքաղաքական գնահատականը²⁴:

Նա մասնակցել ու մասնակցում է հանրապետական բազմաթիվ գիտա-ժողովների, որտեղ հանդես է եկել հետաքրքիր և բովանդակալից զեկուցումներով:

Իր կատարած մեծածավալ գիտական աշխատանքի համար նա հինգ տարի անընդմեջ (2016–2021 թթ.) ճանաչվել է ՀՀ ԿԳՄՄՆ գիտության կոմիտեի «Արդյունավետ գիտաշխատող» մրցույթի հաղթող:

Գիտաուսումնական աշխատանքից բացի Է. Մինասյանը հայտնի է իր հասարակական գործունեությամբ: Նա երկար տարիներ «Ինուս» հիմնադրամի հոգաբարձուների խորհրդի նախագահն է և աջքի է ընկնում կազմակերպական ու ստեղծագործ աշխատանքով:

Մինչև 2018 թվականը նա «Երկրապահ» կամավորական միության վարչության անդամ էր, որտեղ խոսքով ու գործով մշտապես աջակցել է միության աշխատանքներին և մասնակցել մատաղ սերնդի ռազմահայրենասիրական դաստիարակության գործին:

²¹ Է. Մինասյան Երևանի պետական համալսարանն ու համալսարանականները Հայրենական Մեծ պատերազմի տարիներին (1941–1945 թթ.), Եր., 2019:

²² «Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման նոր փուլի առանձնահատկությունները», «Պատմություն և մշակույթ», N 1, Եր., 2011, էջ 325–352: «Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման գործընթացը. դատապարտում և հատուցում», «Քրիստոնյա Հայաստան», Բացադիկ, Էջմիածին, 2015, էջ 47–53:

²³ «Հայաստանի երրորդ Հանրապետությունը և Հայոց ցեղասպանության ճանաչման հիմնախնդիրը», ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի «Տարեգիրք», Եր., 2005, էջ 49–63:

²⁴ «Սումգայիթյան և Բաքվի ջարդերի իրավաքաղաքական գնահատականը», «Մեծ Եղեռն. դատապարտումից հատուցում», գիտական հոդվածների ժողովածու, Եր., 2011, էջ 36–50: «Բաքվի 1990 թ. հունվարյան ջարդերը և դրանց իրավաքաղաքական գնահատականը», «Տարեգիրք» ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի, Եր., 2010, էջ 8–21:

Էդիկ Գարեգինի Մինասյան Ծննդյան 65-ամյակի առթիվ

Նա եղել է նաև նաև ՀՀ հանրային խորհրդի անդամ (2013–2018 թթ.), որտեղ հանդես է եկել հասարակական տարաբնույթ նախաձեռնություններով:

Է. Մինասյանը մեր հեռուստաեթերի հայրենասիրական հաղորդումների մշտական սիրված հյուրն է, որոնց ընթացքում հանրությանն է ներկայացնում հայոց պատմության այս կամ այն անհայտ դրվագը, արժևորում և նորովի մեկնաբանում մեր ժողովրդի սխրագործություններն ու նվաճումները: Նա նաև «Մեր մեծերը» հաղորդաշարի մշտական մասնակիցն է:

Նա պարգևատրվել է «Լեոնային Ղարաբաղի ազատագրության համար» ոսկե մեդալով, ԵՊՀ ոսկե մեդալով, ՀՀ ԿԳՆ ոսկե մեդալով, ՀՀ ազգային ժողովի նախագահի պատվոմեդալով, ՀՀ վարչապետի հուշամեդալով, «Գարեգին Նժդեհ» և «Դաստամատ Կանայան» մեդալներով, Ֆրիտյոֆ Նանսենի ոսկե հուշամեդալով և, վերջապես, «Մովսես Խորենացի» մեդալով:

Եռանդաշատ գիտնականին և հանրապետության արժանավոր քաղաքացուն մաղթենք երկար տարիների կյանք և գիտական նորանոր նվաճումներ:

ԱՐՄԱՆ ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ

Պալմանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Երևանի պետական համալսարան

armyegh@yahoo.com